

לספרות, אפנות ועיון

לספרות, אפנות ועיון

איגרות כדיאלוג של "אני ואתה"

מאת ג. קרסל

ברוך מארטין בוכר, חינטי איגרות (מגזין ואליו), פרץ ראשון: 1897-1918. תרגמו בגרמנית והוסיפו הערות: יהושע עמיר ובכריאל שטרן. הכנה ומבוא: גריטה שירר, ביוגרף, בצירוף דברי הקדמה; עקובה ארנסט סימון ובשיתוף רפאל בוכר, מרגוט כהן ובכריאל שטרן. "מוסד ביאליק", תשמ"ב עמ' 538.

על בוכר אפשר לומר, שסומו מוכיח על החילתו. עם אגנת האקס-סטנציאליזם משלהי מלחמת העולם השנייה ניצב בוכר, כמייצג זרם זה לכל עמקו כמעט פראשית הוסעתו, עוד לפני שנקבע הצירוף הזה. אותו הצירוף של בוכר, שכל עיקרו: צירוף ועירוב של החתימה והשורש האקס-סטנציאליזם, ביקש תחילה ליישמו בציונות ולאחר מכן, בהגות ובספרים, כבשורה לעולם כולו, שבכללו גם היהודי. נוסח זה שהוגדר על ידו כפורסלה הנובעת של "אני ואתה", כלומר שיח ישיר מלב ללב, ולתקום גם ללא היענות מקבלה של הוולט - שלוש דרגות-הכנה זו לבוכר: השיח פנים-אל-פנים, והיא הדרגה הראשונה במעלה, שבה אפשר לבטא בכלת-ראמצעות את השפע החודי יתנו השנה בחילופי אגרות, שבשטורים הראשונים של חייו וראי לא שיער שעתידות איגרות אלה להתפרסם ברבים; הדרגה השלישית היא ההבעה בכתב, במאמרים וספרים, שיצאו מתחת עטו במשך כמה עשורים, בעוד שלדרגה הראשונה זכו אלה שהיו במחציתו האישית אם באורח-קבע ואם באורח-אדרי, ולדרגה השלישית זכו הרבים בכל העולם כולו, אם במקור הגרמני ואם בתרגומים, הרי לאמצעות זוכה קהל הרבים אך ורק עתה עם פירסום האיגרות, תחילה במקור הגרמני ועתה בתרגום עברי בצירוף הערות, מבואות, מפתחות וכל שאר הדברים הנצרכים להבנת עולם שחלף, והפנתוים כל השערים להבנת האיש ודרגו.

החילה מן הדין להודיש את עמדתו של בוכר פראשית דרכו על קרקע הציונות המדינית ההרצלית. שכן בשלהי המאה הקודמת ובראשיתה של הנכחית לא הייתה אחרת, אף שכל עצמו וכולו בניגוד לציונות מדינית זו. ואכן מיד לו מצא מיד אסוקו ב-פראקציה הדמוקראטית, שהניפה את נס המרד בציונות המדינית. כיום באיגרות אלה, שאינן משקפות את בוכר בלישמותו הפוליטי-הרוחנית, בייחוד בתקופתו הראשונה של פעילותו הציונית והתרבותית, הית, אנו רואים כיצד חל בו המיפנה מהמסלול הגשור לנתיב שאינו שורר גם בקרב רעיו ב-פראקציה, ואף זאת אפייני לבוכר, שכשנה וחצי לפני פנייתו ואיגרותו הראשונה להרצל (ראשית 1899), הוא מבקש מריכארד דהמל חותמת על שיריו, ואכן יפה מעורה דרכו המבוא, שבוכר ראה את עצמו בראשית דרכו כמסורד והחזיה הפיוטית ידית' (עמ' 19) ליוותה כוודע את דרכו בהגות, ואף קבעה את השקפת עולמו - אם אפשר לקרוא לואת משקפת עולם, אף ההתרפקות על הרצל, באותה איגרת ראשונה יצאת ללמד שגם אל הציונות המדינית הגיע מעמקי החייתו וחזיתו, התרפקות זו על

אם אנשי ה-פראקציה" ואם אלה מחוצה לה, העמקת הוכנה התרבותי של הציונות. בוכר התייבב מיד לצידו של אחיה' מה שגרם לקרע ולניתוק מהרצל (ראה בייחוד מכתבו לבוכר בעמ' 155). ואכן בוכר נחנך על הוציא קובץ, ש"היה (בו) טעום מחאה נגד המניפה המיטאפיסטית של הלאומיות היהודית - אף לך (המכתב הוא לאחיה') כינוי כמר שניתן לומר עליו, כי מוריש בו צורך עמוק כיה בין האינטלקטואלים שבעמלו כמו הספר הודי (156). פולמוס זה השתלב במגמה האוטו-ציונית של ה-פראקציה" וככל שביקש הרצל, להחזיר בתשובה את אנשי ה-פראקציה" עלו מאטציו בתוהו, שכן גדלה התואם בין מגמת הצעירים לבין הכיוון המדיני-הדיפלומטי של הרצל. כרגיל" נחשבנו כאן רכילר יות והאשמות אישיות (ראה למשל עמ' 169). אולם זו הייתה הסערה האחרונה שבה היה מעורב בוכר בתחומי ההסתדרות הציונית.

ה-פראקציה" שקעה באפס מעשה לאחר ימי הדסי קיומה (164) ואין על כן מן הפלא שבוכר החל בהדרגה נוסט, מבחינה עשיתית ואידיולוגית, את הפעילות הציונית ושוקע יותר ויותר בדברים שלבו נמשך אליהם: העיסוק בחסידות, שבו נתגלה יצת פרסם בעולם היהודי וגם הלא-יהודי ובעיקר בעשיותו החרוצה והסקרדה (ובכך הצטיין בכך עד ימי האחרונים) בתחום האמנות היהודית וההדרגה בעשית הספרותית-תרבותית, שהרגה הרחק הרחק מהעולם היהודי, שעל כן אליבא דבוכר, שראה לפניו את האדם על חינוגי גפשו, נחנך הוא ליהודים ולא-יהודים כאחד.

סנונית" ראשונה בתחום זה היא סידרת הספרים "החכמה", שבה הוקדש כל ספר לעיון סוציולוגי-חברתי לתופעות חיים שונות (יצאו ארבעים ספר). ההלם האחרון, שסייע למנטו של בוכר היה קונגרס אוגנדה (1903), עליו אמר: "הקונגרס לכש זורה שלא נשמע כמה. הרי רגעיים גרוילים ונוראים. הזעזוע שקבר עלי הוא אולי הגדול שחיי, כך לא ראיתי מעולם את המבטית שכאדם - - - סילמתי מעלי כל מה שהיא מן היהדות - - - אני רוצה להביא אל הרי מותר ונורא מהלמים בכל כחיר" (171). לא פחות חמורה הייתה דעתו של וייצמן על קונגרס זה (179). אולם בכך זכאן נבדלו הדרכים - וייצמן להמשך פעילותו הציונית ובייחודו של בוכר למעמקי החסידות ולמעמקי הנפש, היא הנפש שאינה יודעת בגולות עמים ומדינות. מכתבו להוגו פון הופמאנסטאל (199-198) חושף בבירור את עולמו בו הוא שקע מאז: ספרות העולם תוך חזירה לטוב והמעולה שבה. בד בבד גם עולם החסידות, שגילה מה חסידות אנושיות מאוד נעלות ועדות לכך הרישום מרבים שאינם מבני ברית אולם בעלי זיקה לעמקי הנפש, שהתפעמו מגילוי החסידות שלו.

תוך השתקעותו ההדרגתית יותר ויותר בעולמות העליונים, וכאן פשט הדברים למשמעם, ובדברים על "התחדשות" פנימית, מקבל בוכר מאחד הידידים ויחי-פריש, שהוא בד בבד ביקורת, שאלוהו אותו מאז ועד ימינו אלה, "שאלת-היהודים הגדולה המלית איגנה ניתנת לפתרון. היהדות כחוק-תרבות היא זוהי שאינה רואה מאחורה ישות חיה - - - מה ערד כל נכסיה-התרבות הסגוליים, בשעה שהעם בן ששת המיליונים נאבק על עצם חייהנו שלו" (210). אולם בוכר לא יא את עולמו, עולם החתימה ההגותית, שעיסוקו אז בחסידות משמשת לו משען וכשענה, כחוליה בתנועות מיסטיות הכל משתקף עתה בפריזמה האישית-אקסטנציאליזם שלו. מקבל הוא לראשונה, לפחות לפי חליפת המכתבים שלפניו, ביקורת לעיסוקו בחסידות, דברים שנשמע אותם מקץ יובל שנים מגרסם שלום: "דיוקנו האישי של ר' נחמן (מברסלב)", כותב לו דובנוב, כמי שציינת אותו, הוא מוצלח מאוד ורק שיש בו במידת-מה אדיאלו-ציה". אף אנו שומעים מדובנוב, המבין בבוכר נקודת-מוצא אסתטית (215) מעין ביקרת עקפה לבוכר אנו שומעים גם מפיו של ר' בנימין, המספר על ימי הראשונים שלו בארץ היהודית מרעל בפתיחתה: "הנני שכיר-יום, לכי שעה, עובד קשה ובקבלנות. אני שמח שהשחיות החולניות על אודות הציונות הן מאוחר גבי ואדמה כל משם מתחת לרגלי (217). כעצם מקופל כאל הניגוד, שבוכר עוד ישמע זאת עד ימי האחרונים על התהום מני ים בין העולם האקסטנציאלי לבין המציאות העכורה, הזקוקה וצריכה למפניות אחרים כחלית מאשר גאלת-ההתחדשות האישית. שבחזאי הייתה אורגאנית לבוכר ולעמיתיו קרובות אך לו בלבד, לא מכילה עוסק אז בוכר, באסופת של-ליהיית אקסטנציאליזם, שהוא אסף מעולם המיסטיקה כמשך החרות" וחדשים שבהם מצא את המסלול החלתי

אמצעי, חזיה אין-אומר ומתחדשת אסתטי, בשל הכוסר הפיוטי המור" שבהם. אף כאן הוא מסביר את עצמו, אין לו ענין בקאחוליים, פרוסטנטים-דומינים אלא ב-בליליהון שניהנו כחלומות על לפני ולפנים של חיייהם", אכן, הספר מופיע (כ-1909) ומפורר הדים מרובים ובעיקר בתחום בעלי נפש. בדרך זו היא עוסק בחזיות של עולם ועולמות לא שלנו בד בבד בעולמות דומים שהוא מוצא בחסידות ואם תרצה לומר: המכנה המשותף לכל אלה הוא בוכר עצמו, שאת חוויותו הפנימיות הוא מלביש לא אתה על אחרים, וראוי לשים לב למכתבו של מוסברם על האקסטנציאליזם (222) כדי שנבין באיזה עולם חי או בוכר ולמי כיוון את המסר שלו. ויפה הגדיר אז מיכה יוסף ברדיצ'בסקי את דרכו של בוכר בתחיתו על התופעה ששמה החסידות: "אני רואה להעיר, שלעמים הכנסת במעשיות (הבעש"ט) דברים משלך, שלאמיתו של דבר אינם מצויים בהן, ומה שיש לזקוף על חשבון מלכת היצירה עצמה - והייתי קורא לה יצירה גרמנית - ייחוס על נקלה ליהדות נופא" (224-225). הרי שמייב תפס מיד שהחסידות הייתה לבוכר (ולמים ליל, פרץ) יחד לתלות עליה את עומק חוויותיו הפנימיות. אולם אהנו ממכרם אינו חושש לגלות לבוכר את רהסי לבו למקרא הוידויים האקסטנציאליים, שלא תמיד מצוי בהם מה שרואה בוכר והוא אומר זאת אפילו בלשונו גסה ביותר: "לא אהל לכתור, כי כמה

בוכר

מעילג'לשון נוצרים אלה מטילים עלי מקצת בעתה, כי אלה המבקשים את האוטוטיקה שלהם עם 'האלוהים' בלבד, מן הסתם קרובים לתופות יותר אל הבהמיות מאשר אל האלוהות" (234). ואז באים נאומיו המפורסמים של בוכר על היהדות, השונים בתכלית השינוי מאותה ספרות רבת המלל הנכבד, בייחוד בגרמנית, על "היהדות", כאן נחמטת היהדות כהתפעמות והתחדשות ב"ישום" לאומי ציוני, אף כאן, וכן בנאומיו והיביריו האחרים לפני מלחמת העולם הראשונה, מעיר לו גוסטאב לאנדאואר: "אתה צריך אפוא לספק לנו עוד אינו קונקרטי, המהשה וחיוניות, וכי זכר - - - הדברים האלה בקרבך - - - (275). כאן ניתוח חריף ומפורט לנוסח הלוחך רוחו ומחשבתו של בוכר - ואף כאן מתבקש הגשר בין החתימה האישית לבין החיים של הוולט. אין על כן מן הפלא שנאומי בוכר מתחילים להשפיע, תחילה כהוג הפראנאי, שבין תלמי' הושמעו לראשונה, ולאחר מכן פושטים רעיונותיו חוצה ומגיעים למרחקי מרוחקים, להנסי להן היר גאומי בוכר, נקודת-מיפנת בכל מחשבותיו" (264) והוא הדין בארנולד זווייג, המביע הגיגי הרבים למקרא נאומי בוכר: "שלושת ספריו חזרו וטלטלו אותו בכל עתו של החיות ורתנית אל עבר בעיות היהודים, לאחר שלטון המליצות הנכונות, עד לירי יאוש, של הציונים, לא פחות משל שאר-תמלגות, ההתקוממים-תמנעלה עד אין גבול על אישים וכל אותם, הוירכחיים חרוקים תכלית ריקון-מן-הציונים המנותחים, הגינסו

אחי אל ספרות אמנותיות ורוחניות כלליות. על כך ששוב יכולתי לגשת אל בעיית היהודים, אני מכיר תודה כנה לך בראש ובראשונה" (289). אף חיים אלוהותוב הצעיר מונה לבוכר בדבריו הערצה אלה: "אני מכבד ומערץ אותך כמנהיגו של דוריה-היודים הצעיר, שהרי בגאוח אני מונה את עצמי עם הללו, שדברייך החזירום אל עמנו העתיק, הגאבק, הנפלא, המחיש געוריו, אתה הורית לי על המטרה ברוח ובמטשות, שהיא לי משמעותה של ציון" (472). מכאן סלולה הדרך להשפעתו הגדולה של בוכר, בגרמניה ובגליציה בימים שלאחר מלחמת העולם הראשונה, שקבעה לא במעט את החלטתם של רבים לעלות לארץ ולהיות בפותחי העליה השלישית.

עם פרץ מלחמת העולם הראשונה נדרש, ואף נאלץ להידרש, בוכר לבעיית גרמניה-יהודים ואף לרדת" ממרום מרומיו לבעיות ארציות אקטואליות ואף דחופות ביותר. בוכר הדורש במסותרי הנפש והמוסגים הלאומיים גילה לראשונה במלחמה זו את התופעה, שבה דש למעלה משורר שנים: "מעולם לא היה לי המושג 'עם' למשנות כמו כשבעות אלה, נב בין היהודים שורר כמעט בכל אהר רגש רציני ונרול, אני עצמי אין לי, לצערי, כל סיכוי להתקבל לשיחות - - - (337). פטרויסיות גרמנית מופרות זו של בוכר קשה ליישב עם מושג ההתחדשות היהודית והכללית, משום כך לא ייפלא כיצד הניב על הפרת בישראליותה של בליגיה על ידי הגרמנים והוא פגו על מעשה זה בכל תוקף, מכאן אך כפסע לגיטימי אייביה של גרמניה והתחזית המרהיבה לנצחון גרמניה והחירות שתבוא בעקבותיה (339-340). כאן בוכר "זורד" ממרומי הדיבור המיסטי והאקסטנציאלי שלו לכלל דברים בוטים בגנות המגנים את גרמניה - והלה גרמנים אף הם! ראוי להידרש לפרשה זו, שממנה אנו למדים שסימביוזה מפורסמת זו בין יהודים לגרמנים הייתה לו לבוכר בשעת-מבחן אמת יורגאנית שרשית, המתכבים המרובים בעין זה יוצאים ללמד גם על אלה מיהודי גרמניה, שעם כל גרמניותם הרהרו בגול היהודי, זוגפריד להמן, הנודע לנו כאיש בן-שמן לעתיד, מתלבט בעיצומם של ימי המלחמה, במכתבו לבוכר, על עיצוב דרך היהודי בהתאם, להגשמת רעיונו הלאומי" (365). אנו יודעים שדרך זו הובילה את להמן לארץ-ישראל, אכן הוא מבקש מבוכר שיורה לו הדרך, השוכה לכך לא מצאנו כאן, במקום זאת אנו שומעים שוב שקעיקר הציונות הוא "התחדשות" (378) ללא כל פירוש קונקרטי לצירוף זה, ומן הדין להוסיף ענין אחר, שאינו דורש כל ביאור, שבימי סערה אלה מתיישב בוכר כהפנהיים, שם התגורר עד שנאלץ, באנסו לעזוב את גרמניה, הסעם להשתקעותו עם "הצורך בחיים בחיק הסבצ, בתוך גוף התואם את רגש שלנו" (359).

אכן בוכר עסק באותם ימים בהוצאת ירחוני, דער יודע" כחבר-עם מהמשוכחים עד היום שבכתביה-עית היהודיים. אולם גוסטאב לאנדאואר מסרב להשתתף בו בשל התנגדותו לפטרויסיות הגרמנית המופרות של בוכר (398-399). לאנדאואר, שאינו ציוני-לאומי, תפס כנראה את בעיית גרמניה ביהר-עמקות מבוכר, אף הסוף החריף שהוא נוקט לגבי עמדת בוכר במלחמה, אומר דרשני, את נס המרד בוכר מרים גם צעיר דורם בן ייס, גרשם שלום, המתרע בשצף סעף על הקרע, בינו לבין בוכר (408-410). אולם בוכר בשלו: "ענינו של הציוני האמיתי אינו 'לאומנות' אלא התלכדות הכוח היהודי למען מטרה על-לאומית" (414), ושוב, כשמיצג הוא לציונות הוא זור ונולה למעלה למושגים הצרופים, והסגוריים, לא בכדי מעז הנס כהן ליסר את בוכר, שפעלינו להרקדם מן השיחות עם האלוהים" אל ההשפעה על יסודות החברה וכי עלינו להגביר בציונות שלז את הכיוון החברתי-מיני" (476). אולם מבחינה זו בוכר בשלו, בצרופים נעלים על הציונות (492) בלא שנושח כל רקע מציאותי מאחוריהם, אולם מעל הכל מן הדין לציין, מכתבו של אליהו רפפורט, על העליה לארץ-ישראל, שקיים אותה לאחר מכן, ואפייני המכתב האחרון בספר, תשובת בוכר לרפפורט, שבו הוא מונה כמה וכמה סצמים לאי עלייתו לארץ (507-508).

ארכו הדברים ואנו ננענו אך באס: קצם של דברים ועשנים, שראוי היה להביאם יותר מכך ראוי היה להתירן אהם. הספר מסתיים בשלהי 1918. או החל זרם העליה השלישית שלבוכר-היה חלק מ"המסלול הבלתי-רצוי מרומים גליציה" (94-100-101)

כאמר מסודר וחשוב בפולמוס זה (השילוח" י"א).
אכן הספר תורגם מגרמנית. אולם מהדורה עברית
חייבת להאסיף דברים אלה גם אם אינם אומרים
דבר לקוראי גרמנית. אולם הם בעלי חשיבות מרובה
לקוראי עברית. לא אוכל שלא להוסיף, שאליהו
רפפורט, שהחליף מבחנים מרובים עם בובר, עלה
כידו לארץ, היה כראשוני ביה"א"לסא, ממשתתפי
הקובץ "קהילתנו" — לכל זה אין זכר כאן. מאידך
ניסא יש להעלות על גס המבוא המצויין של הגבי
גריסה שידר, אף שהיא לעיתים מפליגה לתחום
האסולוגטיקה.

לסניגו בדרך ראשון, וקווה שהמרכיב הבאים לא
יתמהמהו לבוא ואז יביר גם הקורא העברי את
בובר מאותיות שהיו עד כה עלומות.

של שפרינצק: "בכתב ובעל פה" עמ' 323—326).
יש לציין לשבת גדול את מעשה המתרגמים
והמתדירים. אולם מה אעשה וצר לי להעיר, שכלא
מעט מקומות בולט הניכור מהעולם היהודי הארצי-
דאלי ועינתי לי מקומות לאין ספור ואביא אך
שתי דוגמאות בלבד. על מורץ צובל (בעברית היה
צורך לתת שמו העברי: משה נחום) נאמרו כמה
מלים ספורות (124) ואילו על אחרים ומרובים נרשמו
פרטים ביוגרפיים לרוב, והרי צובל היה מצמודי
התחך של ה"אנציקלופדיה יודאיקה" הגרמנית ומתבר
ספרים חשובים, שלא תמיד נאמר בשעריהם שהוא
היברם. הוא גם עלה לארץ ונפטר כאן. נמצא כאן
מכתבי של מרדכי אהרנפרייז על פילמוס "א"ט"ר
נוילאנד" — והרי כותב המכתב פירסם אף הוא

א.ד. גורדון, בפגישה זו, אומר שפרינצק, דיברנו
יחד ונדברנו על כל ציוני המעשה החדש בישראל,
על חידושה של הציונות, על המעשה החלוצי ועל
התוכן העכטי של תרבות העבודה העברית בארץ
ישראל, על העליה היוצרת, על ההגשמה העצמית
ועל עיקרי החברה הבונה — עדת החיים החדשים
בארץ. ההסורנו בהרגשה שאחרי פראג צריך לזוז
דבר — — — אחרי פראג חסינו גם לך עמך, בובר,
אל הארץ הגיעו תלמידים לפאזת ואלסים, כדי
לקיים מצוות חיים גם בכוח רעיונותיך אתה — —
אחרי פראג נקראת באלוד לקיים דבר זה (ללכת
עם השליח) כלפי אלמי מקשיבים ומצמים — כואת
לא קרהי (נדסס בהפיצל הצעיר", המוקדש לביבר
בן החמישים, תרפ"ח, גל' 16/17, והור ונדסס בספרו

אגרות בובר

(המסך מעמ' 20)

ומדינות אחרות לעלות לארץ. בובר ניסא בגרמנית
ובהסנהיים. אין זו חופעה חריגה בתולדות הציונות.
כבר העיר פעם שמואל יבנאלי, שראשיה של תנועת
חיבת-ציון לא עלו עם עולי השליח הראשונה ומאו
עד ימינו אנו מוכרח לנו תוספה זו. לא מעט הסיגו
על בובר והמסך ישיבתו בגרמנית. אולם נראה לי,
שהיה אחד ויחיד, שהעני, במלאת לו לבובר חמישים
שנה, לומר לבובר בפומבי דברים הראויים להישכח
עד היום — יחבל שנשכחו מלב, היה זה יוסף
שפרינצק, איש "הסוד" הצעירי שנסיה עם בובר
בוועדת פראג הנודעת, שבה השתתף כנודע גם